

KRZYSZTOFORY

Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa

25

Muzeum Historyczne Miasta Krakowa

Kraków 2007

Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa /
Krzysztofory. Scientific Bulletin of the Historical Museum of the City of Kraków

Kolegium Wydawnicze Muzeum Historycznego Miasta Krakowa /

Editorial Board of the Historical Museum of the City of Kraków:

Michał Niezabitowski (przewodniczący / President), Elżbieta Firlet, Ewa Gaczoł, Grażyna Lichończak-Nurek, Waclaw Passowicz, Stanisław Piwowarski, Jacek Salwiński, Joanna Strzyżewska, Maria Zientara

Redaktor / Editor:

Anna Biedrzycka

Współpraca redakcyjna / Co-editor:

Monika Burzyńska

Projekt graficzny / Graphic Design:

Monika Wojtaszek-Dziadusz

Ilustracje / Illustrations:

Archiwum Zakładu Historii Teatru Uniwersytetu Jagiellońskiego, AF „Światowid”, Biblioteka Narodowa w Warszawie, Muzeum Historyczne Miasta Gdańska Oddział Muzeum Zegarów Wieżowych, Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego **oraz / and**

S. Bizański, E. Błazewska, J. Firlet, A. Florkowska, E. Harwig, H. Hermanowicz, Ł. Holcer, T. Jabłoński, G. Jeżowski, J. Kłysik, B. Krasnowolski, I. Krieger, P. Koźmiński, J. Korzeniowski, R. Korzeniowski, W. Maliszewski, A. Moskwiak, R. Mysza, F. Myszkowski, M. Niechaj, I. Nowina Konopka, W. Plewiński, M. Wiśnios, J. Wolski, E. Zaitz

Tłumaczenie streszczeń na język angielski / Translation of summaries into English:

Maria M. Piechaczek-Borkowska

ISSN 0137-3129

Wydawca / Publisher: Muzeum Historyczne Miasta Krakowa / The Historical Museum of the City of Kraków

Rynek Główny 35

31-011 Kraków

tel. +48 12 619-23-00

www.mhk.pl

e-mail: dyrekcja@mhk.pl

© Copyright by Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków 2007

Skład, przygotowanie do druku / Typesetting:

Nowoczesne Budownictwo Inżynieryjne, www.nbi.com.pl

Jacek Łucki

Druk / Printing

DjaF

Gałki wież depozytariuszami informacji z przeszłości. Pamiątki historyczne wydobyte z gałki wieży kościoła pw. św. Bartłomieja w Morawicy koło Krakowa w lipcu 2006 roku

Najstarsze zachowane widoki polskich miast pokazują charakterystyczne dla nich elementy zabudowy. Na ogół każde ma zamek – królewski, wielkopański lub kasztelański, najczęściej ulokowany na wzgórzu, a także ratusz władz miejskich i kościoły, zwieńczone strzelistymi wieżami. Zabudowa miasta jest zamknięta pasmem fortyfikacji w formie murów obronnych z basztami i wieżami bramnymi.

Symboliczna wymowa tych budowli jest oczywista. Zamki władców, usytuowane na wzgórzach, posiadały zazwyczaj walor obronny, ich wielkość i dostojność miały symbolizować władzę, której trzeba się podporządkować. Znaczna wysokość ratuszy miejskich wyrażała duży stopień samodzielności i zarazem powagę samorządu miejskiego. Natomiast kościoły były przeważnie odpowiednio duże, aby pomieścić rzesze wiernych i wznosiły się wysoko ku niebu, by głosić chwałę Bożą i wywołać wrażenie potęgi wiary. Atrybuty takich właśnie budowli miały kształtować świadomość tego, co dla danej społeczności jest najważniejsze. Pewne symbole zawarte zostały nawet w obwarowaniu miast, wyrażając bezpieczeństwo ich mieszkańców i przynależny im splendor.

Gałki jako stałe elementy architektonicznego zakończenia wież

Dziś, podobnie jak na dawnych widokach miast, wieże i sygnaturki kościołów stanowią najważniejszy w krajobrazie element wyglądu miast, miasteczek i wsi. Stałymi elementami architektonicznego zakończenia tych budowli są gałki. Ich kształt jest najczęściej baniasty lub cebulasty. Trudno nawet wyobrazić sobie sygnaturkę małego kościoła bez jej kulistego zakończenia.

Gałki zwieńczające szczyty wież, z uwagi na ich usytuowanie, są miejscem trudnym do osiągnięcia. Dla naszych przodków ten argument stał się podstawą do realizacji pomysłu, aby właśnie w ich wnętrzach umieszczać pamiątki historyczne, godne przekazania następnym pokoleniom.

Zwyczaj umieszczania w gałkach wież budowli kościelnych i świeckich pamiątek związanych z ich dziejami poświadczony jest w źródłach od średniowiecza. Najstarszy dokument w tej sprawie, znaleziony w Krakowie, pochodzi z 1478 roku. Znajdował się on w gałce wieży kościoła Ma-

Kościół Mariacki w Krakowie, fot. i wł. M. Wiśnios

riackiego. W tymże roku „wieża wyższa kościoła Mariackiego, dotąd kryta drzewem, otrzymała gotycki hełm ołowiany”¹. 10 lipca 1843 roku, w czasie restauracji szczytu wyższej wieży kościoła Mariackiego, zdjęto trzykrotnie przestreloną gałkę o średnicy 1,5 łokcia (89,4 cm) i otwarto ją, znajdując wewnątrz trzy dokumenty pergaminowe, które poświadczają trzy remonty szczytu owej wieży w latach 1478, 1545 i 1562.

¹ Frančić M.: *Kraków kalendarz dziejów. Od prawieków do wybuchu I wojny światowej*. Kraków 1998, s. 43.

Treść dokumentów w języku ich sporządzenia, czyli po łacinie, została ogłoszona w tym samym roku w „Gazecie Krakowskiej”, natomiast ich tłumaczenie zamieścił w swym opracowaniu o kościele Mariackim Klemens Bąkowski². Dokumenty były umieszczone w skrzyneczce, a wraz z nimi dwa zawinięte w papier *Agnus Dei*³ i część odpisu Ewangelii na skrawku pergaminu. Po raz kolejny ze szczytu tej samej wieży zdjęto gałkę 7 czerwca 1912 roku i znaleziono w jej wnętrzu, w ołowianej skrzynce, wszystkie poprzednio stwierdzone dokumenty pergaminowe oraz monety groszowe z 1812, 1835 i 1836 roku, monetę z okresu panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego (1732–1798) z 1766 roku i pięć groszy z 1811 roku, medal brązowy na cześć Floriana Straszewskiego (1766–1847), twórcy Plant krakowskich, plan miasta z 1836 roku, „Gazetę Krakowską” z 1843 roku z opisem poprzedniego zdjęcia gałki oraz dokument złożony tam już po restauracji szczytu wieży w tymże roku. Treść tego dokumentu zamieścił w swym opisie kościoła przywołany już Klemens Bąkowski⁴.

Gałki wież depozytariuszem informacji z przeszłości

Obowiązek przekazywania przyszłym pokoleniom pamiętek i opisów zasług osób związanych z poświęceniem lub konserwacją kościoła określały stosowne przepisy władzy duchownej, dotyczące budowy kościołów.

Gałka zwieńczająca szczyt wieży kościelnej, dominującej nad okolicą ze względu na jej usytuowanie, była i jest stosunkowo bezpiecznym i trwałym miejscem do przechowywania różnych osobliwych pamiętek. Ponadto właśnie gałka, ze względu na swój kulisty kształt, wyrażający w symbolice religijnej potęgę władzy Bożej, stawała się ze wszech miar miejscem godnym dla przechowywania uświęconych dla danej zbiorowości precjozów.

Znaczenie symboliczne i ponadczasowe dla budowli sakralnych miało umieszczanie na dokumentach historycznych wkładanych do gałek, słów Ewangelii św. Jana „Na początku było Słowo, a Słowo było u Boga, i Bogiem było Słowo. Ono było na początku u Boga. Wszystko przez Nie się stało, a bez Niego nic się nie stało, co się stało”. (J 1, 1). Tymi słowami św. Jan rozpoczyna swą Ewangelię, sięgając poza ramy chronologiczne wyznaczające początek naszej ery, aż do Boskiej wieczności. Początek czasu wyraża i wyznacza Boską wiecz-

ność, bo Chrystus jako słowo ma istnienie odwieczne, zaś ludzkie życie w kontekście wieczności jest zaledwie chwilą i „dni nasze jak cień na ziemi [mijają], bez żadnej nadziei”⁵.

Podobnie rzecz się ma w przypadku budowli świeckich. Otóż deponowane w gałkach pamiętki historyczne miały być sposobem na podróż w czasie. Stawały się one namacalnym przekazem pokoleń i znakomitą lekcją historii.

Zgodnie z dawną tradycją w gałkach budowli świeckich w XVIII i XIX wieku były umieszczane monety i medale upamiętniające ważne osobistości i wydarzenia w państwie, gazety codzienne, plany miast, spisy honorowych obywateli, fotografie z uroczystości, czyli pamiętki, które dla potomnych miały być świadectwem minionych czasów. Aby następnym pokoleniom przekazać wiadomości na temat nieszczęść, które dotykały miasto, do gałki wkładano zazwyczaj statystyczny spis osób urodzonych i zmarłych podczas przebytych epidemii.

W 1783 roku prezydent Krakowa Filip Lichocki (1749–1806) włożył do gałki wieży Ratuszowej w Krakowie pamiętnik swoich czasów. Pierwopis tego pamiętnika zachował się w zbiorach Polskiej Akademii Umiejętności. Zaczyna się następującymi słowami: „Gałka z wieży tej ratusznej zdjęta była roku niniejszego 1783 dnia 8 lipca, tj. za rządów głowy całego kościoła katolic. Piusa VI papieża – za biskupstwa J.O. ks. Ignacego Kajetana Sołtyka, biskupa krakowskiego, księcia siewierskiego. (...) Uroczyste poświęcenie tej wieży odbyło się 1 sierpnia 1783. (...) Do gałki na szczycie hełmu wieży wkładano różne pisma, medale i monety współczesne. Ówczesnym zwyczajem, panowie rajcy i wybitniejsi mieszczanie spisywali na osobnych kartkach swoje biografie i te na wieczną rzecz pamiętkę umieszczano w gałkach wieży. Podczas ostatniej jej restauracji w r. 1784 wszystkie poprzednie pisma z lat 1556, 1611 i 1683 oraz medale pamiętkowe i monety spisano w jeden Summaryusz wszelkich skryptów, numizmatów w trzech puszkach w gałce pięć razy przestrzelonej w czasie ośmniedzielnego zamknięcia miasta podczas konfederacji od wojska moskiewskiego oblężonego w roku 1768 z wieży ratusza krakowskiego zdjętej w czasie reperacji (...)”⁶.

Tak więc przedmioty, umieszczane w wieżach kościołów podczas kolejnych remontów, były uzupełniane o współczesne pamiętki i wracały na dawne miejsce. Natomiast w przypadku gałek wież obiektów świeckich ich zawartość często wyjmowano i przekazywano do archiwów i zbiorów muzealnych. W ten sposób w zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa znalazły się liczne pamiętki wyjęte z gałki wieży Ratuszowej.

Karta pergaminowa z 1556 roku, wyjęta z gałki podczas restauracji wieży Ratuszowej w 1784 roku, trafiła do gałki po raz pierwszy w 1556 roku, następnie w 1611 i 1684 roku, wraz z pismami przekazującymi opisy reparacji wieży po kolejnych uszkodzeniach i pożarach. Ostatecznie znajduje się ona w Archiwum Państwowym w Krakowie, natomiast spis medali i monet wtedy wydobytych podał Ambroży Grabowski⁷. O pożarze w 1680 roku, przedstawionym w opisie rajcy miejskiego Jana Gaudentego Zacherli (prowizora kościoła NP Marii i Ionara krakowskiego) złożonym w gałce, dowiadujemy się z tegoż samego opracowania.

W zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa przechowywane są następujące dokumenty i pamiętki zwią-

² Bąkowski K.: *Kościół N.P. Maryi w Krakowie*. „Biblioteka Krakowska” 1913, nr 46, s. 10–14.

³ *Agnus Dei*, potocznie nazywane agnuskami, to woskowe okrągłe pieczęcie z przedstawieniem Baranka Bożego.

⁴ Bąkowski K.: *Kościół N.P. Maryi...*, s. 19–22.

⁵ Pierwsza Księga Kronik, 29, 15. W: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. W przekładzie z języków oryginalnych. Opracował zespół Bibliofilów Polskich z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich*. Wyd. 3 popr. Warszawa 1995.

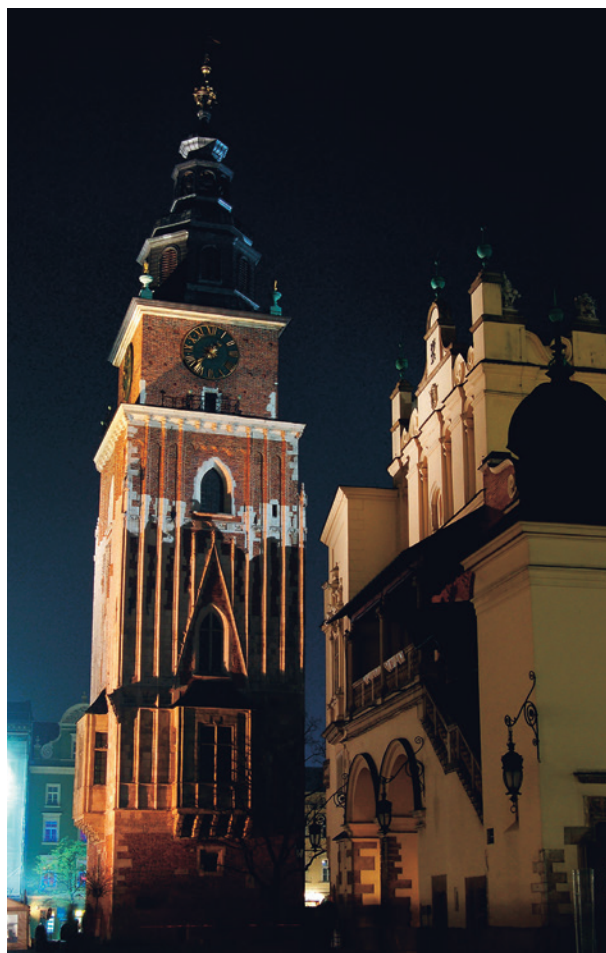
⁶ Muczkowski J.: *Dawny krakowski ratusz*. „Rocznik Krakowski” 1906, T. VIII, s. 23–24.

⁷ Grabowski A.: *Groby królów polskich*. Kraków 1835, s. 67–76.

zane z restauracją wieży po jej uszkodzeniu w czasach konfederacji barskiej: akt rękopiśmienny z okazji wymiany gałki na wieżę Ratuszowej z 1783 roku⁸, dokument z 1783 roku o monetach Stanisława Augusta Poniatowskiego złożonych w liczbie 11 sztuk do gałki przez Kasę Miejską⁹, pismo Filipa Lichockiego przeznaczone do gałki wieży Ratuszowej w 1783 roku¹⁰, talar pruski Fryderyka II Wielkiego, wybity w mennicy wrocławskiej w 1782 roku (wyjęty z gałki 28 sierpnia 1928 roku łącznie z innymi numizmatami i dokumentami tam składanymi z okazji każdorazowej naprawy hełmu; przekazany przez prezydenta miasta Karola Rolle (1871–1954) do Archiwum Akt Dawnych, stąd trafił z innymi obiektami do zbiorów Muzeum 14 marca 1952 roku)¹¹.

W 1998 roku do gałki wieńczącej szczyt hełmu wieży Ratuszowej włożono „Rocznik Miasta Krakowa” z 1997 roku, fotografię krakowskich władz samorządowych z autografami członków Zarządu Miasta, monetę z podobizną papieża Jana Pawła II (1920–2004) i medal Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa.

W zbiorach Muzeum Historycznego znalazły się również dokumenty wyjęte 13 listopada 2001 roku z gałki baszty Pasamoników. Były to: dokument przedstawiający sprawę reperacji baszty Pasamoników za starszeństwa tego cechu Jana Majowskiego z tekstem początku Ewangelii św. Jana, sygnowany 8 sierpnia 1761 roku¹², modlitwa w języku łacińskim drukowana¹³, plan Królewskiego Stołecznego Miasta Krakowa z około 1882 roku według rysunku Mieczysława Dąbrowskiego, wykonany w Zakładzie Litograficznym M. Salby w Krakowie i wydany nakładem Henryka Müldnera w Krakowie¹⁴, dokładny plan miasta Krakowa wraz z przedmieściami wydany w Krakowie nakładem Henryka Müldnera¹⁵, znaczek wydany z okazji 10-lecia prezydentury prof. Ignacego Mościckiego (1867–1946) sygnowany 3 czerwca 1936 roku¹⁶, protokół komisijnego otwarcia puszek wydobytych z wieżyczki Barbakanu oraz złożonej dużej kuli zdjętej z hełmu Bramy Floriańskiej, spisany przez prof. Mariana Friedberga (1902–1969) na czerpanym papierze 25 października 1935 roku¹⁷, dokument pergaminowy spisany na pamiątkę wymiany dachu na baszcie Pasamoników 10 listopada 1885 roku¹⁸, dokument sporządzony po zakończeniu restauracji Bramy Floriańskiej i Barbakanu w 1936 roku¹⁹, pamiątkowy druk poświęcony budowie kopca Józefa Piłsudskiego w 1935 roku na Sowińcu w Krakowie według projektu Stanisława Ostoi-Chrostowskiego²⁰, dokument

Wieża Ratuszowa w Krakowie, fot. i wł. M. Wiśnios

pergaminowy Komitetu Ekonomicznego opisujący krótko dzieje Krakowa po rozbiorach Polski, pozostawionych części fortyfikacji, restaurację Bramy Floriańskiej i włożenie 80 monet do gałki miedzianej 26 czerwca 1834 roku²¹, opis Jana Zaleskiego [podpis oryg. Johannes Zaleszky] o zniszczeniu Bramy Floriańskiej przez Szwedów, napisany na pergaminie, mocno zniszczony²², przedruk powyższego opisu sporządzonego przez Jana Zaleskiego i znalezionej w gałce miedzianej przy odnawianiu Bramy Floriańskiej zrealizowała Drukarnia Józefa Czecha i opatrzyła datą 25 czerwiec 1834²³, „Ilustrowany Kurier Codzienny” XXVII, nr 215 z 4 sierpnia 1936²⁴, *Kalendarzyk polityczny wolnej i niepodległej Rzeczypospolitej Krakowskiej pod opieką trzech najjaśniejszych*

⁸ Biblioteka Muzeum Historycznego Miasta Krakowa (dalej: Bibl. MHK), sygn. R.763; zob. *Kraków – europejskie miasto prawa magdeburskiego 1257–1791. Katalog wystawy*. Praca zbiorowa pod red. nauk. G. Lichończak-Nurek. Kraków 2007, s. 612–613.

⁹ Bibl. MHK, sygn. R.1729.

¹⁰ Bibl. MHK, sygn. R.1730; zob. *Kraków – europejskie miasto...*, s. 613.

¹¹ Zob. Archiwum MHK nr 2/4 – I Zbiór: Potwierdzenie odbioru, lista 14, poz. inw. 11 oraz 2/7 Zbiór: Inwentarz tymczasowy numizmatów przejętych z Archiwum Akt Dawnych, spisany w 1953 r., poz. inw. 275–285.

¹² Bibl. MHK, sygn. R.3039.

¹³ Bibl. MHK, sygn. R.3040.

¹⁴ Bibl. MHK, sygn. R.3041.

¹⁵ Bibl. MHK, sygn. R.3042.

¹⁶ Bibl. MHK, sygn. R.3044.

¹⁷ Bibl. MHK, sygn. R.3045.

¹⁸ Bibl. MHK, sygn. R.3046.

¹⁹ Bibl. MHK, sygn. R.3047.

²⁰ Bibl. MHK, sygn. R.3048.

²¹ Bibl. MHK, sygn. R.3049.

²² Bibl. MHK, sygn. R.3050.

²³ Bibl. MHK, sygn. R.3051.

²⁴ Bibl. MHK, sygn. R.3052.

Widok zespołu zabudowań kościelnych na wzgórzu w Morawicy, fot. i wł. M. Wiśnios

i najpotężniejszych monarchów zostającej na rok 1834²⁵, opakowanie papierowe z relikwii św. Urszuli, dwie monety austriackie z lat 1872 i 1885 oraz opakowanie papierowe z relikwii św. Innocentego.

13 listopada 2001 roku otwarto również gałkę Bramy Floriańskiej, z której wydobyto dodatkowo przedmioty: plakietkę z porcelitu wypaloną w Ćmielowie z wyobrażeniem budynku Muzeum Narodowego w Krakowie, medal „Budowa Kopca Józefa Piłsudskiego w Krakowie – 1936” w pudełku tekturowym, kopertę z nadrukiem Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa, w której znajdowały się znaczek wydany z okazji 10-lecia prezydentury Ignacego Mościckiego, a także monety – dziesięciozłotową z popiersiem Jana III Sobieskiego z 1933 roku, pięciozłotową z podobizną Józefa Piłsudskiego z 1935 roku, dwuzłotową, również z wizerunkiem Piłsudskiego z 1934 roku, pięćdziesięciogroszową z 1923 roku, dwudziestogroszową z 1923 roku, dziesięciogroszową z 1923 roku, pięciogroszową z 1931 roku, dwugroszową z 1936 roku, jednogroszową z 1936 roku, woreczek lniany z monogramem L.F., fotografię przedstawiającą uczestników otwarcia gałki w dniu 25 października 1935 w gabinecie wiceprezydenta Stanisława Klimeckiego (1883–1942), fotografię majstrów, którzy otwierali gałkę.

Wszystkie te pamiątki wzbogaciły zbiory Muzeum Historycznego Miasta Krakowa²⁶.

Morawica – położenie, rys historyczny, opis dziejów kościoła parafialnego pw. św. Bartłomieja w Morawicy

Morawica jest położona w odległości 14 km od Krakowa, w południowej części Jury Krakowsko-Częstochowskiej, nad rzeką Brzoskwinką, u stóp ciągnącego się na zachód od stolicy Małopolski jurajskiego pasma, zwanego Garbem Tenczyńskim. Graniczy z Aleksandrowicami, Cholerzynem, Mnikowem, Chrosną i Brzoskwinią. Administracyjnie należy do Gminy Liszki w powiecie krakowskim. Krajobraz Morawicy jest urozmaicony, jednak większość terenu ma charakter pagórkowaty.

Morawica należy do najstarszych osad w okolicach Krakowa. Jej nazwa może pochodzić od prasłowiańskiego słowa „mor”, oznaczającego mokre miejsce, chociaż końcówka nazwy może również wskazywać na syna lub potomka jakiegoś Morawcy (przybysza z Moraw, co sytuuje ją wśród nazw patronimicznych). W średniowieczu była siedzibą rycersko-możnowładczego rodu Toporczyków, a potem Tęczyńskich herbu Topór. Na morawickim wzgórzu, w miejscu gdzie obecnie znajduje się zespół budowli kościelnych, Toporczykowie zbudowali w XII wieku drewniane dworzyszczce obronne i od tego czasu aż do 1 połowy XIV stulecia, gdy Jędrzej, syn Nawoja, przeniósł swą siedzibę z Morawicy do zamku Tęczyn i jego potomkowie przybrali nazwisko Tęczyńskich, Morawica była gniazdem rodowym Toporczyków. Trzysta lat później ich potomkowie Tęczyńscy wzniesli tu potężnych rozmiarów murowany zamek. Na przestrzeni wieków położona u stóp warowni wieś należała do wielkich możnowładczych i arystokratycznych rodów²⁷.

²⁵ Bibl. MHK, sygn. R.3053.

²⁶ Są w trakcie opracowania i inwentaryzacji.

²⁷ Zob. Kurtyka J.: *Tęczyńscy. Studium z dziejów polskiej elity możnowładczej w średniowieczu*. Kraków 1997.

Widok zabudowań kościelnych na wzgórzu w Morawicy, w tle panorama okolic Krakowa, fot. i wł. M. Wiśnios

Pierwsza wzmianka historyczna o wsi Morawica, znajdująca się w dokumencie z 1238 roku zamieszczonym w *Kodeksie Dyplomatycznym Małopolski*, stwierdza, że dziedzicami Morawicy są Żegota, kasztelan krakowski i jego brat Andrzej. Kolejna wzmianka z 1286 roku informuje, że „Pleban Piotr jest kapłanem kaplicy zamkowej w Morawicy”²⁸. W 1408 roku następuje budowa pierwszej murowanej świątyni w Morawicy, umieszczonej w zamku należącym do Tęczyńskich.

Jan Długosz (1415–1480), opisując parafię wspomina, że w jego czasach kościół był *ex albo lapide murata* (zbudowany z białego kamienia) i że było równocześnie przy nim dwóch plebanów, jeden z nich był najpewniej kapłanem zamkowym. Pobierali oni dziesięcinę snopową ze wsi należących do parafii: Morawica Wielka, Morawica Mała, Balice, Burów, Szczyglice, Kleszczów, Brzoskwinia, Chrosna, Wola Morawicka (Cholerzyn), Aleksandrowice, Baczyn i Mników. Pod datą 1598 roku na liście parafii morawickiej został dodatkowo wymieniony Budzyń²⁹.

Z rodu Toporczyków w miarę upływających stuleci wywiodło się wiele bocznych linii rodowych, które przybrały nazwiska od miejscowości, gdzie mieli oni swe siedziby, np. Aleksandrowice – Aleksandrowscy, Balice – Baliccy, Tęczyn – Tęczyńscy i wiele innych.

W późniejszych wiekach, aż do 1939 roku, Morawica należała już do kolejnych panów na Tęczyńcu, rodów: Opałińskich, Sieniawskich, Czartoryskich i Potockich.

W 1666 roku Izabella Opałińska (ok. 1600–1667), córka Jana Magnusa, ostatniego z Tęczyńskich, podarowała zamek morawickiej parafii. Wówczas południowa jego część została przebudowana na plebanię, natomiast północne skrzydło zamczyska rozebrano i na jego fundamentach w la-

tach 1743–1748 zbudowano kościół i przykościelną dzwonicę³⁰.

Literatura historyczna odnotowuje w oparciu o dane, że w morawickim zamku dwukrotnie gościły przysze królowe zmierzające na Wawel. Były to: Barbara Zapola (1495–1515) – 5 lutego 1512 oraz Bona Sforza d’Aragona (1494–1557) – 15 kwietnia 1518 roku. W Morawicy odbyły się ceremonie powitania³¹ ich przez poselstwo królewskie w imieniu króla Zygmunta I Starego (1467–1548).

W 1743 roku książę Aleksander August Czartoryski (1697–1782), dziedzic hrabstwa tęczyńskiego, wraz z żoną Zofią z Sieniawskich Czartoryską (1698–1771), widząc kościółek w Morawicy za mały, sprzedają kosztowności z kaplicy zamku tęczyńskiego i sumę uzyskaną ze sprzedaży ofiarowują na budowę nowego kościoła w Morawicy. Od 22 do 27 kwietnia roku następnego trwała rozbiórka starego kościoła, a już 29 kwietnia wmurowano kamień węgielny pod budowę nowego, który ukończono 26 października 1748 roku. Jego twórcą był znany włoski architekt Franciszek Placidi (ok. 1710–1782). Artysta zaprojektował także wystrój wnętrza kościoła wraz z ołtarzami. 27 lipca 1755 roku odbyła się konsekracja nowej świątyni i kamieni ołta-

²⁸ Zob. *Teka Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej*. T. II. Kraków 1906, s. 197–205.

²⁹ Zob. Kurtyka J.: *Latyfundium Tęczyńskie. Dobra i właściciele (XIV–XVII wiek)*. Kraków 1999.

³⁰ W archiwum parafialnym, zob. „Kronika parafii morawickiej” 1900–2004 [mps].

³¹ Pocięcha W.: *Królowa Bona (1494–1557)*. T. I. Poznań 1949, s. 228.

Pamiątki włożone do gałki wieży sygnaturowej kościoła w Morawicy 4 X 2006 r., fot. i wł. M. Wiśnios

106

rzowych przez biskupa krakowskiego Andrzeja Stanisława Kostkę Załuskiego (1695–1758). Gospodarzami i uczestnikami uroczystości byli pracujący w parafii księża: Andrzej Nehrebecki, proboszcz parafii w Morawicy w latach 1733–1766 wraz z wikarymi: Sebastianem Czaińskim (1755–1758) i Stanisławem Wilczyńskim (1755–1756) i oczywiście całe rzesze wiernych.

Ten najważniejszy w dziejach morawickiej parafii akt poświęcenia kościoła i kamieni ołtarzowych, upamiętnia historyczny napis w języku łacińskim na marmurowej owalnej tablicy (medalionie), usytuowanej nad wejściem do starej zakrystii, zaczynający się od słów: „Pan wybrał i uświęcił to miejsce w swojej świątyni, które Andrzej Stanisław Kostka Załuski, z woli Boga i Stolicy Apostolskiej Biskup krakowski i pan na zamku w Siewierzu poświęcił, większy ołtarz pod wezwaniem św. Bartłomieja Apostoła, głównego Patrona tego kościoła i drugi mniejszy, pod wezwaniem: M. Boskiej Różańcowej i św. Józefa. Dniem dla obchodzenia rocznic konsekracji wyznaczono pierwszą niedzielę po uroczystości św. Mateusza Apostoła (21 września)”³².

6 lutego 1902 roku w pożarze kościoła spłonął chór muzyczny i zniszczeniu uległy obrazy. W lipcu 2006 roku, w trakcie prac remontowych prowadzonych na dachu kościoła parafialnego w Morawicy stwierdzono, że wieża sygnaturkowa jest niebezpiecznie odchyłona od pionu. Po wnikliwej ekspertyzie fachowców, okazało się, że powodem odchylenia się wieży jest mocno uszkodzone i zbutwiałe drewno, stanowiące podstawę konstrukcji trzpienia wieży, czyli tzw. króla. Trzeba było podjąć szybką decyzję o wymianie i rekonstrukcji zniszczonych elementów. W związku z wymianą drewnianej konstrukcji zdjęto miedzianą gałkę umieszczoną na szczycie wieży, zawierającą, jak się okazało, niezwykle cenne pamiątki związane z historią kościoła w Morawicy, informacje z przeszłości.

³² Tłumaczenie tekstów łac. ks. B. Przybyszewski (1908–2001), wikary w Morawicy w latach 1933–34 [misp].

³³ Obecnie znajdują się w archiwum parafialnym w Morawicy.

³⁴ Wykaz znalezionych monet oraz medalików znajduje się na końcu artykułu.

Komisyjne otwarcie tej gałki miało miejsce 10 lipca 2006 r. Komisja w składzie: ks. kanonik Władysław Palmowski (proboszcz), mgr inż. architekt Maria Bicz-Suknarska, mgr Marian Myszka – archeolog i mgr Maria Kwaśnik – muzealnik, dokonała wstępnych oględzin zdeponowanych w gałce przedmiotów.

Gałka na wieży kościoła w Morawicy była wykuta z blachy miedzianej. Od wnętrza jej ściany zostały pokryte czarnym nalotem, który osadził się podczas pożaru kościoła w 1902 roku. Pewną ciekawostką stanowi fakt, że ściana gałki została przedziurawiona w wyniku przestrzelenia pociskiem karabinowym. Pocisk ten, dziś bardzo skorodowany, o wymiarach 3,2 cm i średnicy 7–8 mm, przestrzelił ściankę i zatrzymał się wewnątrz kuli.

W gałce wieży morawickiego kościoła znaleziono następujące przedmioty: fragmenty dwóch dokumentów: z 1767 i 1824 roku, 23 monety, w tym trzy miedziane z czasów Stanisława Augusta Poniatowskiego z lat 1767–1789, 20 monet z lat 1794–1824, w tym dwie srebrne, 16 miedzianych, dwie sztuki bilonu, dwa medaliki z lat 1712–1820 oraz pocisk karabinowy, zapewne z okresu II wojny światowej³³.

Dokument z 1767 roku był w całości nieczytelny. Ocalałe jego fragmenty pozwalają jedynie odcyfrować odniesienie się do Pana Boga w słowach: „W Imię Ojca y Syna y Ducha Panu Bogu y Maryi Panny” oraz dwie daty: 1755 i 1767. Pierwsza z dat została użyta w szerszym kontekście i może być nawiązaniem do konsekracji morawickiego kościoła, a kolejna może dotyczyć czasu sporządzenia dokumentu i umieszczenia go w gałce; był to zarazem rok zakończenia budowy kościoła.

Drugi dokument pochodzi z sierpnia 1824 roku. W całości i on jest nieczytelny. Na podstawie małych jego fragmentów możemy jedynie odczytać słowa: „Działo się w Morawicy... sierpnia 1824”. W świetle faktów związanych z remontem kościoła, można stwierdzić, że w tym roku został dobudowany drugi, rozszerzony trzpień wieży. Rekonstrukcja ujawniła bowiem istnienie dwóch trzpieni nałożonych na siebie – wewnętrznego z okresu zakończenia budowy kościoła oraz drugiego, powiększonego znacznie w stosunku do pierwotnego i wykonanego w 1824 roku.

Dokumenty te złożone w blaszanej kuli bez niezbędnej osłony, uległy znacznemu zniszczeniu wskutek pożaru kościoła w 1902 roku. Wysoka temperatura panująca na zewnątrz gałki spowodowała nieodwracalne w skutkach zniszczenie zdeponowanych dokumentów. Zwitki papieru, mocno zetłałe i kruche rozsypały się, ich złożenie i odczytanie stało się niemożliwe. Wśród pamiątek znajdujących się w gałce, przeważającą większość stanowią monety³⁴.

Morawica w latach 1796–1809, czyli w okresie zaboru austriackiego, należała administracyjnie do cyrkułu krakowskiego, w latach 1809–1815 wchodziła w skład Departamentu Krakowskiego Księstwa Warszawskiego, potem w latach 1815–1846 była przypisana do Rzeczypospolitej Krakowskiej (Wolnego Miasta Krakowa), aby przez następne 72 lata należeć ponownie do zaboru austriackiego. Ta przynależność i położenie na styku trzech zaborów – rosyjskiego, pruskiego i austriackiego były przyczyną, że ludność zamieszkująca okolice posługiwała się monetą austriacką, rosyjską i pruską. Stąd w gałce wieży kościelnej w Morawicy zdeponowano taką mnogość walut.

Ks. kard. S. Dziwisz i proboszcz parafii w Morawicy ks. W. Palmowski w trakcie uroczystości 4 X 2006 r., fot. i wł. M. Wiśnios

Do dokumentów i monet dołączono dwa miedziane medaliki religijne, okolicznościowe z uszkiem do zawieszania. Przez słowo medalik³⁵ rozumie się medal dwustronny, o małym formacie z uszkiem do zawieszania, o tematyce religijnej. Medaliki najprawdopodobniej zostały przywiezione z Rzymu przez ks. Sebastiana Zarzeckiego, proboszcza morawickiej parafii w latach 1819–1830. Jeden z nich przedstawia papieża Piusa V³⁶ jako czciciela Matki Bożej Różańcowej. Drugi medalik przedstawia Święte Schody (*Scala Santa*) w Rzymie, które zostały przywiezione z Jerozolimy do Wiecznego Miasta w 326 roku przez cesarzową Helenę (ok. 255–330)³⁷, późniejszą świętą.

Reasumując, w gałce mieszczącej się pod krzyżem na wieży sygnaturkowej kościoła św. Bartłomieja w Morawicy zdeponowano cenne dokumenty, monety i medaliki, związane z historią morawickiej świątyni, pochodzące z lat 1767–1824. Wynika z tego niezbicie, że po 1824 roku gałka nie była już otwierana.

4 października 2006 roku ks. kardynał Stanisław Dziwisz metropolita krakowski poświęcił krzyże, które zwieńczyły odremontowany dach kościoła w Morawicy. Do odnowionej miedzianej gałki włożono wtedy ponownie dwie monety: 1 grosz miedziany Stanisława Augusta z 1767 roku i 1 grosz polski z 1824 roku, liczne pamiątki naszych czasów, w tym współczesne monety: grosze, złotówki, euro, medale okolicznościowe (z okazji tysiąclecia Archidiecezji Krakowskiej) i znaczki „Solidarności”, miniaturkę herbu i mapę powiatu krakowskiego, ofiarowane przez starostę krakowskiego Elżbietę Burtan oraz różaniec Jana Pawła II, przekazany przez księdza kardynała Stanisława Dziwisza.

Ponadto w gałce umieszczono akt renowacji wieży sygnaturowej kościoła podpisany przez metropolitę krakowskiego, proboszcza parafii morawickiej ks. Władysława Palmowskiego, wikariusza tej parafii ks. Roberta Kumełę, proboszcza parafii w Balicach ks. Jerzego Zubera, starostę

krakowskiego Elżbietę Burtan, wójta gminy Liszki Wojciecha Burmistrza i licznych wiernych. Pamiątki te będą nośnikami informacji dla przyszłych pokoleń. Za kilkadziesiąt, albo nawet kilkaset lat remontujący wieżę kościoła pw. św. Bartłomieja w Morawicy znajdą ukryte w gałce informacje i pamiątki dotyczące historii morawickiej parafii z lat 1767–2006.

³⁵ *Materiały z I Ogólnopolskiej Sesji medalierskiej w Gorzowie Wielkopolskim*. Gorzów 1974, s. 61. Najstarsze medaliki, zachowane w zbiorach, pochodzą z XVIII w. Są to tzw. koronatkki, tj. medaliki wydane z okazji koronacji obrazów lub figur koronami nadanymi przez poszczególnych papieży. Medaliki religijne jako okolicznościowe pamiątki wydawane były w wielu krajach, głównie przez małe warsztaty rzemieślnicze a także przez poszczególnych złotników i grawerów. Ponadnarodowy charakter wyznań religijnych sprawiał, że obok medalików wytworzonych w kraju tzw. poloników, istniał stały dopływ medalików wytoczonych za granicą. Medaliki wędrowały po całym świecie, wszędzie znajdując swych odbiorców. Przywożone były do kraju z zagranicy przez osoby duchowne lub świeckie, upamiętniały miejsca kultu, świętych lub też ważne rocznice religijne. Niektóre z nich były oznaką przynależenia do bractwa lub zakonu (np. szkaplerze) i najbardziej charakterystycznym zewnętrznym symbolem wyznań chrześcijańskich (krzyżyki). Zwykle wykonane były z mosiądzu lub miedzi, rzadziej cynku, stopu cyny lub ołowiu, czasem do ich produkcji używano srebra i złota.

³⁶ Pius V, Giovanni Michele Ghislieri (1504–1572), papież od 7 I 1566 r.; kanonizowany w 1712 r., ustanowił święto Matki Boskiej Różańcowej, obchodzone 7 X.

³⁷ Zgodnie z legendą są to schody, po których stapał Jezus Chrystus, pochodzą z pałacu Poncjusza Piłata. Rewers medalika przedstawia zarys fasady bazyliki św. Jana na Lateranie, dawnej rezydencji papieży.

Medalik z Piusem V, awers, fot. i wł. R. Myszkaa

Medalik z Piusem V, rewers, fot. i wł. R. Myszkaa

Medalik ze Świętymi Schodami, awers, fot. i wł. R. Myszkaa

Medalik ze Świętymi Schodami, rewers, fot. i wł. R. Myszkaa

Katalog numizmatów i medalików z gałki Kościoła w Morawicy

Konsultacja numizmatyczna: Elżbieta Błazewska

MEDALIK Z PAPIEŻEM PIUSEM V

Awers: popiersie w profilu, w otoku napis: S. PIUS V.
 Rewers: wizerunek przedstawiający Matkę Bożą Różańcową i litery: RSR.
 Mosiądz, lany, Ø 16,5 mm, waga 3 g.
 Mennica: Rzym, Watykan, 1712–ok. 1820.

MEDALIK ZE ŚWIĘTYMI SCHODAMI

Awers: święte Schody w Rzymie, w otoku napis: Scala Santa.
 Rewers: schematyczny rysunek fasady bazyliki św. Jana na

Lateranie.

Mosiądz, lany, ośmioboczny, Ø 15 mm, waga 2 g.
 Mennica: Rzym, Watykan, 1712–ok. 1820.

1 GROSZ KORONNY Stanisława Augusta Poniatowskiego (1732–1798)

Awers: pod koroną monogram królewski SAR, po bokach data 17/ 67.
 Rewers: pod koroną w wieńcu pięciopółowa tarcza z herbami Polski, Litwy i Poniatowskich, u dołu litera G (od nazwiska Piotra Mikołaja Gartenberga von Sadogórskiego, administratora mennicy krakowskiej w latach 1765–1768), w otoku napis: 1. GROSSVS. REG: POL: M:D:L: (jeden grosz Królestwa Polskiego, Wielkiego Księstwa Litewskiego).
 Miedź, Ø 21mm, waga 3,89 g.
 Mennica: Kraków, 1767.

1 grosz króla Stanisława Augusta Poniatowskiego z 1767 r., awers, fot. i wł. R. Myszka

1 grosz króla Stanisława Augusta Poniatowskiego z 1767 r., rewers, fot. i wł. R. Myszka

TROJAK KORONNY Stanisława Augusta Poniatowskiego (1732–1798)

Awers: głowa Stanisława Augusta, w otoku napis: STANISLAUS AUG. D.G. REX POL. M.D.L.

Rewers: pod koroną, w wieńcu, pięciopółowa tarcza z herbami Polski, Litwy i Poniatowskich, u dołu litery E.B., w otoku napis: GROSSUS POLON. TRIPLEX. 1789.

Miedź, Ø 26 mm, waga 11,69 g.

Mennica: Warszawa 1789.

1 GROSZ POLSKI Franciszka II (1769–1835), cesarza Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego (1792–1806), cesarza Austrii (jako Franciszek I) 1804–1835

Awers: napis w czterech wierszach: I / GROSSVS / POL. / 1794, niżej gałązki laurowa i palmowa.

Rewers: austriacki orzeł w koronie z herbem Habsburgów na piersiach, pod nim skrzyżowane sztandary, w półkolu napis: MONET AER. EXERCIT. CAES. REG. (monety wojskowe dla ziem polskich).

Miedź, Ø 22 mm, waga 3,89 g.

Mennica: Wiedeń, 1794.

1 GROSZ Księstwa Warszawskiego (1810–1815) Panowanie Fryderyka Augusta IV, króla saskiego i księcia warszawskiego (1807–1815).

Awers: pod koroną owalna tarcza z herbami saskim i polskim, otoczona gałązkami palmowymi.

Rewers: napis w czterech wierszach: 1 / GROSZ / 1810 / I.S. (Justyn Stockman, mincarz warszawski, 1810–1811).

Miedź, Ø 21 mm, waga 2,86 g.

Mennica: Warszawa, 1810.

1 GROSZ Księstwa Warszawskiego (1810–1815)

Awers: pod koroną owalna tarcza z herbami saskim i polskim, otoczona gałązkami palmowymi.

Rewers: napis w czterech wierszach: 1 / GROSZ / 1811 / I.S.

Miedź, Ø 21 mm, waga 2,86 g.

Mennica: Warszawa, 1811.

TROJAK Księstwa Warszawskiego (1810–1815)

Awers: pod koroną owalna tarcza z herbami saskim i polskim, otoczona gałązkami palmowymi.

Rewers: napis w czterech wierszach: 3 / GROSZE / 1811 / I.S.

Miedź, Ø 26 mm, waga 8,57 g.

Mennica: Warszawa, 1811.

1 GROSZ Księstwa Warszawskiego (1810–1815)

Awers: pod koroną owalna tarcza z herbami saskim i polskim, otoczona gałązkami palmowymi.

Rewers: napis w czterech wierszach: 1 / GROSZ / 1812 / I.B. (Jakub Benik, mincarz warszawski, 1811–1827).

Miedź, Ø 21 mm, waga 2,86 g.

Mennica: Warszawa, 1812.

DZIESIĄTAK Księstwa Warszawskiego (1810–1815)

Awers: pod koroną owalna tarcza z herbami saskim i polskim, otoczona gałązkami palmowymi.

Rewers: Napis w czterech wierszach: 10 / GROSZY / 1813 / I.B.

Bilon, Ø 22 mm, waga 2,90 g.

Mennica: Warszawa, 1813.

1 grosz polski z 1823 r. – rewers, fot. i wł. R. Myszką

1 grosz polski z 1823 r. – awers, fot. i wł. R. Myszką

1 GROSZ Księstwa Warszawskiego (1810–1815)

Awers: pod koroną owalna tarcza z herbami saskim i polskim, otoczona gałązkami palmowymi.

Rewers: napis w czterech wierszach: 1 / GROSZ / 1814 / I.B.

Miedź, Ø 21 mm, waga 2,86 g.

Mennica: Warszawa, 1814.

TROJAK Królestwa Polskiego (1815–1835) Panowanie Aleksandra I, cara Rosji i króla polskiego (1815–1825).

Awers: orzeł rosyjsko-polski, pod łapami litery I.-B.

Rewers: napis w czterech wierszach: 3 / GROSZE / POLSKIE / 1819.

Miedź, Ø 26 mm, waga 8,57 g.

Mennica: Warszawa, 1819.

1 GROSZ Królestwa Polskiego (1815–1835)

Awers: orzeł rosyjsko-polski, pod łapami litery I.-B.

Rewers: napis w czterech wierszach: 1 / GROSZ / POLSKI / 1822.

Miedź, Ø 20 mm, waga: 2,86 g.

Mennica: Warszawa, 1822.

PIĄTAK Królestwa Polskiego (1815–1835)

Awers: orzeł rosyjsko-polski, pod łapami litery I.-B., po bokach korony rok 18 / 22.

Rewers: w wieńcu napis w trzech wierszach: 5 / GROSZY / POLS.

Bilon, Ø 17 mm, waga: 1,45 g

Mennica: Warszawa, 1822.

1 GROSZ Królestwa Polskiego (1815–1835)

Awers: Orzeł rosyjsko-polski, pod łapami litery I.-B.

Rewers: Napis w czterech wierszach: 1 / GROSZ / POLSKI / 1823 w półkolu napis: Z MIEDZI KRAIOWEY.

Miedź, Ø 20 mm, waga 2,86 g.

Mennica: Warszawa, 1823.

1 GROSZ Królestwa Polskiego (1815–1835)

Awers: Orzeł rosyjsko-polski, pod łapami litery I.-B.

Rewers: Napis w czterech wierszach: 1 / GROSZ / POLSKI / 1824, w półkolu napis: Z MIEDZI KRAIOWEY.

Miedź, Ø 20 mm, waga 2,86 g.

Mennica: Warszawa, 1824.

1 KRAJCAR cesarski Franciszka II Habsburga, cesarza Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego (1792–1806)

Awers: popiersie w profilu cesarza Franciszka II Habsburga, wkoło napis: Franc.II. D.G.R.I.S.A. GE.HV.BO.REX –A.A.

Rewers: „1” 18 / 00.

Miedź, Ø 24,0 mm, waga 6,0 g.

mennica: Wiedeń, 1800.

3 KRAJCARY Franciszka II Habsburga, cesarza Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego (1792–1806)

Awers: popiersie w profilu cesarza Franciszka II Habsburga, w otoku napis: FRANC. II.D.G.R.I.S.A.GER.HUN.BOH. REX A.A.

Rewers: „3” 18 / 00.

Miedź, Ø 29 mm, waga 12 g.

Mennica: Wiedeń, 1800.

1 krajcar austriacki z 1800 r. – awers, fot. i wł. R. Myszka

6 KRAJCARÓW Franciszka II Habsburga, cesarza Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego (1792–1806)

Awers: popiersie w profilu cesarza Franciszka II Habsburga, w otoku napis: FRANZ II RÖM. KAI KÖNIG VON BOH. ERZHERZOG VON OEST.

Rewers: „6” w otoku napis: SECHS KREUTZER ERBLAENDISCH 1800.

Miedź, Ø 32 mm, waga 16 g.

Mennica: Wiedeń, 1800.

15 KRAJCARÓW Franciszka I, cesarza Austrii (1804–1835)

Awers: popiersie w profilu cesarza Franciszka I Habsburga, w otoku napis: FRANZ KAIS. V. OEST. KOEN. HVN. BOEH. GALIZ. U. LOD. 15.

Rewers: Napis w otoku: FUNFZEHN KREUTZER ERBLAENDISCH. 1807 mniejsze litery: WINERS BANGO ZET THEILUNG MUNZ Z. 15.

Miedź, Ø 35 mm, waga 16 g.

Mennica: Wiedeń, 1807.

1 KRAJCAR Franciszka I, cesarza Austrii (1804–1835)

Awers: popiersie w profilu cesarza Franciszka I Habsburga, w otoku napis: Franz KAIS V Oest Köz hu bo Galu LO S.

Rewers: napis: 1 kreutzer 1812. W owalu scheid munze der wiener wachrung.

Miedź, Ø 24,5 mm, waga 4 g.

Mennica: Wiedeń, 1820.

1 krajcar austriacki z 1800 r. – rewers, fot. i wł. R. Myszka

3 KRAJCARY Franciszka I, cesarza Austrii (1804–1835)

Awers: popiersie w profilu cesarza Franciszka I Habsburga, w otoku napis: FRANCISCUS I. D G AVST IMPERATOR.

Rewers: „3” napis w otoku: HVN BOH LOMB ET VEN GAL LOD IL REX A.A. 1820.

Srebro, Ø 19,5 mm, waga 2 g.

Mennica: Wiedeń, 1820.

1 SILVER GROSCHEN Fryderyka Wilhelma III Hohenzollerna, króla pruskiego (1797–1840)

Awers: popiersie w profilu cesarza Fryderyka Wilhelma III Hohenzollerna, w otoku napis: Friedr. Wilh. III Koenig V. Preussen.

Rewers: napis w pięciu wierszach: 1 / Silber / groschen / 1822 / A, wokół napis: 30 einen thaler scheid münze.

Srebro, Ø 18,5 mm, waga 3 g.

Mennica: Berlin, 1822.

Literatura, z której korzystano do opracowania zestawienia monet:

Chmiel A.: *Szkice krakowskie (1939–1945)*. „Biblioteka Krakowska” nr 100.

Dąbrowska-Budzilo K.: *Wśród panoram Krakowa. O przemianach widoków i o tym, jak je ocalić*. Kraków 1990.

Grabowski A.: *Groby królów polskich w Krakowie*. Kraków 1835.

Kałkowski T.: *Tysiąc lat monety polskiej*. Wyd. 2 powiększone. Kraków 1974.

Kamiński C., Kopicki E.: *Katalog monet polskich 1764–1864*. Wyd. 2 popr. Warszawa 1977.

Kopicki E.: *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych*. T. III. Warszawa 1972.

Kopicki E.: *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z polską związanych*. T. IV. Warszawa 1978.

Muczkowski J.: *Dawny krakowski ratusz*. „Rocznik Krakowski” 1906, T. VIII, s. 1–50.

Szwagrzyk J.: *Pieniądz na ziemiach polskich X–XX w.* Wyd. 2 popr. Wrocław 1990.

The finials crowning towers and steeples as depositories of information from the past. Historic artefacts discovered in the knob of the steeple of St Bartholomew’s church in Morawica near Kraków in July 2006

Steeple and ridge turrets of our churches are the chief landmarks of Polish cities, towns and villages. The element which always crowns the entire architectural structure is the spherical finial, usually onion-shaped or in the form of a bulbous cupola.

Due to their localization the finials of steeples and towers are extremely hard to reach, therefore, our ancestors thought it would be a brilliant idea to store precious historic memorabilia which they considered worthy of passing down to the next generations exactly in such places – inside the spherical finials. The custom to put mementos connected with the history of a given church or secular building in the finial of its steeple is documented since the Middle Ages. The oldest document of that kind in Kraków dates to 1478 and has been discovered in the finial crowning the spire of St Mary’s Church.

During restoration works on the towers the objects which had been deposited in the finials were usually taken out and passed on to various archives and museum collections, which is how the Historical Museum of the City of Kraków managed to acquire numerous artefacts which had been removed from the finial on top of the Town Hall Tower in Kraków.

Morawica is one of the oldest settlements in the area surrounding Kraków. The church (designed by an Italian architect, Francisco Placidi) was erected there over the period 1743–1748, and consecrated on July 27, 1755.

During restoration works on the ridge turret of the church in Morawica in July 2006 a number of extremely valuable historic artefacts documenting the history of the church and its neighbourhood were discovered in its finial: the fragments of two documents (dated 1767 and 1824), 23 coins, including three copper coins from the period 1767–1789, 20 coins from the period 1794–1824, and two religious medallions from the period 1712–1820.

On October 4, 2006 His Eminency Cardinal Stanisław Dziwisz, Metropolitan Bishop of Kraków consecrated the crosses crowning the newly-renovated roof of the church in Morawica. It was then that a number of “new” artefacts were deposited in the renovated copper finial of the ridge turret: two coins (1 copper groschen of King Stanislaus II Augustus dated 1767 and 1 Polish groschen dated 1824), as well as many contemporary artefacts and historic objects, e.g. various coins, commemorative medals, Solidarity Movement badges and Pope John Paul II’s rosary.